

Līga Sakse

**PAR TULPES ATTĒLOJUMU
LATVIEŠU GLEZNICĪBĀ 2011–2021**

**ON TULIP REPRESENTATION
IN LATVIAN PAINTING 2011–2021**

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2022.59>

Abstract

The purpose of the article is to outline the structure of one particular flower, the tulip, as well as to investigate and analyze the visual aspects that reliably characterize the meanings contained in the tulip representation. Paintings by artists based in Latvia, created between 2011 and 2021, which clearly track the author's vision of the use of the tulip image, reflect its ideas and hidden symbols, have been selected for analysis. Thus, the cultural-historical background, the individual motivation of the artist, the interaction of ideas, as well as the possibilities of transformation of tulip motifs in the still life paintings are marked. Evaluating these creative processes allows us to see comprehensive relationships, to anticipate possible social changes, as both the context and the visual of works of art are one of the tools for the development of society and the understanding of modern identity.

Keywords: *Contemporary Floral Still Life, Tulip Flower, Aesthetics of Paintings.*

Ziedi glezniecībā allaž ir bijuši iecienīts attēlojuma objekts. Mākslinieki izvēlas attēlot rozes, īrisus, peonijas, magones pateicoties to krāsai un daudzveidīgajai formai. Kādēļ latviešu gleznotāju uzmanību piesaistījusi tieši tulpe? Iespējams, ka pavasara sīpolpuķes tēmas iedzīvināšana glezniecībā izskaidrojama ar kādām laikmeta iezīmēm, estētisko paradigmu maiņu vai aktuālo domājumu par saudzīgu attieksmi pret dabu. Izsekojot iepriekš minētajiem apstākļiem, varētu būt visai saprotams, kāpēc pēdējā desmitgadē zinātniskajos rakstos paplašinājies augiem veltīto tēmu loks, pieaudzis tēmai veltīto publikāciju skaits kultūras un mākslas vēstures pētniecībā.

1919

1.1. attēls:
 Johans Valters (1869–1932)
 Klusā daba ar tulpēm un hiacintēm
 (1919)
 a. e.
 63x72,7 cm
 © Gronertu kolekcija
 (The Gronert Collection) Berlīnē

1942

1.2. attēls:
 Oto Skulme (1889–1967)
 Tulpes
 (1942)
 a. e.
 91x71 cm

1971

1.3. attēls:
 Rūdolfs Pinnis (1902–1992)
 Tulpes
 (1971)
 a. e.
 80x65 cm

1980

1.4. attēls:
 Indulis Zariņš (1929–1997)
 Dzeltenas tulpes
 (1980)
 k. e.
 93x60 cm

1993

2.1. attēls:
Jūrgis Skulme (1928–2015)
Tulpes
(1993)
a. e.
81x100 cm

2005

2.2. attēls:
Ruta Štelmahere (1965)
(2005)
© Ruta Štelmahere

2008

2.3. attēls:
Jānis Gunārs Kalnmalis (1939)
Tulpes zilajā vāzē
(2008)
a. e.
70x50 cm
© Jānis Gunārs Kalnmalis

2009

2.4. attēls:
Atis Jākobsons (1985)
Balta tulpe
(2009)
a. e.
24x18 cm
© Atis Jākobsons

2. laika iedalījums periodam 1993–2009 © Līga Sakse

Raksta mērķis ir nevis skatīt plašo ziedu klusās dabas attēlojumu klāstu Latvijas glezniecībā, bet gan ieskicēt viena konkrēta zieda – tulpes – attēlojumu, tā vizualizācijas aspektus un atveidojumā ietvertās nozīmes, tādējādi iezīmējot kultūrvēsturisko fonu, mākslinieka individuālo motivāciju, ideju mijiedarbību, kā arī šī zieda motīva transformācijas un interpretācijas. Zināms, ka, laikam ejot, tam līdzīgi glezniecībā mainās gan klusās dabas tēmas, gan to attēlojuma struktūra. Dinamiskā procesa norises Rietumu mākslas vēsturē klusās dabas attēlojumos plaši aprakstītas [Ekserdjian 2018, Ebert-Schifferer 1999, Bell 2021]. Toties plaši pētīti ziedu kultūrvēsturiskie aspekti arhaiskajā tradīcijā, heraldikā vai viduslaiku un renesanses mākslā [Fisher 2007, 2013]. Nozares autoritāte Anna Pavorda [Pavord 2000, 2003, 2020] izsekojusi tulpes atveidam no tās attēlojuma pirmsākumiem Sasanīdu, Mogulu, Osmaņu kultūrās.

Latvijā ziedu kluso dabu¹ tēma ir aprakstīta, pētot gleznotāja Rūdolfa Pērles [Kļaviņš 2014; Lamberga 2014] akvareļgleznojumus, Voldemāra Irbes [Knāviņa 2015] pastēļus, temperas darbus, Ludolfa Liberta [Siliņš & Hartmanis 1988; Švītiņš 1995], Leo Svempa [Pelše 2014] un Jāņa Ferdinanda Tīdemaņa [Ģēgere 2017] eļļas darbus. Neskatoties uz to, ka tulpes Latvijas glezniecībā ir plaši pārstāvētas, piemēram, Johans Valters *Klusā daba ar tulpēm un hiacintēm* (1919), Oto Skulme *Tulpes* (1942), Rūdolfs Pinnis *Tulpes* (1971), Indulis Zariņš *Dzeltenās tulpes* (1980) (sk. 1. laika iedalījumu) un Jurģis Skulme *Tulpes* (1993) (sk. 2. laika iedalījuma 2.1 attēlu), tieši tulpes attēlojumam latviešu mākslas pētnieki atsevišķi nav pievērsušies.

Ir izstrādāti pieci laika iedalījumi tā, lai uzskatāmā veidā attēlotu tulpes attēlojuma hronoloģiju gan nacionālās skolas veidošanās periodā, gan vēlāk. Rakstā tiek apskatītas laikmetīgo gleznotāju darbu reprodukcijas, tajās ietvertais vēstījums un gleznieciskās struktūras lietojums. Ārkārtīgi lielās vēsturiski – tradicionālās mākslas un kultūras dzīves ietvaros gleznotājiem tulpes atveides uzdevums ir interesants, – acīmredzot, pat saistošs, jo lielākā daļa rakstā iekļauto latviešu mākslinieku daiļrade atklāj jaunu tulpes attēlošanas iemeslu, respektējot zieda simbolisko lomu un pār-mantojot tā metaforiku. Tulpe iegūst savu vērtību vispirms saskaņā ar apstākļiem, ko mākslinieks rada, iestudējot klusās dabas uzstādījumu, piešķirot ārēji pamanāmas iezīmes un raksturu zīmei, par kuru pārtop jebkurš attēlojums. Būtiski saskatīt to, kas katrā atsevišķā attēlojumā veido jaunu nozīmi vai tās šķautni. Apskatīsim Latvijas glezniecībā dominējošās konceptuālās struktūras (*conceptual structures*) [Jackendoff 1990], kuras kodē tulpes attēlojuma nozīmi. Pirmkārt, vērā ņemama katra mākslinieka radītā mijiedarbe starp uzgleznotajiem objektiem, otrkārt, izvēlētā kompozīcija un objektu izvietojums, treškārt, radītais kontrasts, ritms, forma.

¹ Ziedu tēmas aizsācēji klusās dabas žanrā Latvijā ir Rūdolfs Pērle (1875–1917), Voldemārs Irbe (1893–1944), Ludolfs Liberts (1895–1959), Jānis Ferdinands Tīdemanis (1897–1964), Leo Svempa (1897–1975) u. c.

Tulpes formveides konteksts Latvijā

Pārskatot no 2000. līdz 2010. gadam radīto mākslas darbu ar tulpes motīvu interpretāciju klusās dabas žanrā, gleznotāji (Vita Merca *Tulpes*, Ilze Avotiņa *Baltā Boņa sapnis* (2000), Ruta Štelmahere (2005) (sk. 2. laika iedalījuma 2.2. attēlu), Ilze Dobrāja (2006), Jānis Gunārs Kalnmalis *Tulpes zilā vāzē* (2008) (sk. 2. laika iedalījuma 2.3. attēlu), Atis Jākobsons *Baltā tulpe* (2009) (sk. 2. laika iedalījuma 2.4. attēlu)) attēlojuma modalitāti maina atkarībā no konteksta. Minētajās gleznās atpazīstamas ir kā glezniecības pamatkategorijas, kas mantotas no Rietumu mākslas, tā arī vērojamas likumsakarības, kas veidojušās kultūrvides situācijā, – tiek aprobēta nācijai raksturīgā krāsu izjūta un prasme izmantot silti vēsās krāsu attiecības telpiskuma radīšanai.

Analizējot atsevišķu profesionālu mākslinieku – Dinas Ābeles, Aijas Jurjānes, Kristīnes Kvitkas, Zanes Lūses, Lindas Freibergas, Ievas Tarandas, Laimas Bikšes, Frančeskas Kirkes, Irēnas Lūses, Ilgvara Zalāna, Ildzes Oses, Kristīnes Luīzes Avotiņas un Karinē Paronjancas – pieejas un prakses glezniecisko uzdevumu sasniegšanā, ir sniegts pārskats par no 2011. līdz 2021. gadam radītajiem mākslas darbiem, kuros dominē tulpes zieds. Izlase veidota, izvēloties katra autora tipiskākos darbu paraugus, kuros nolasāma gleznas kompozīcijā ietvertā viena vai vairākas tulpes. Kompozīcija tiek dekodēta zīmēs ar filozofisku kontekstu un tiek paskaidrotas attēlojuma īpatnības, iespējams, uzrādot tulpes attēlojuma glezniecībā novitātes, eksperimentus un žanra attīstību. Raksta ietvarā glezniecībā tiek meklēta atbilde uz pamatjautājumu: cik lielā mērā mākslinieki rada savas unikālās attēlojuma sistēmas ar noteiktu vizuālās struktūras (tuvplāns, skatu punkts, attēlojuma leņķis, kadrējums, attēla dziļums) instrumentāriju, pievēršoties konkrēti tulpes formai.

Dinas Ābeles darbā *Tulpe* (audeklis, akrils, 2011, 70x100 cm © Dina Ābele) tiek izmantota precīza zieda formas grafiskā simbola modalitāte (sk. 3. laika iedalījuma 3.1. attēlu), turklāt piesātināta ar krāsas kā signāla nozīmi – rozā forma uz oranža fona. Tikpat labi varētu būt oranža tulpe uz rozā fona, bet māksliniece rēķinās, ka skatītājam vieglāk ir uztvert tumšāku objektu uz gaišāka fona. Ābeles minimālisma skatījums ir pazīstamais *Bauhaus* kustības princips *mazāk ir vairāk*, uzsverot skaidrību. Turklāt skaidri ir nolasāms pamata princips, ka glezniecība sākas ar vienas krāsas silti – vēsajām attiecībām. Lai gan šo zīmju nozīmi var mainīt atkarībā no tā, vai tiek izcelta tulpe, vai tiek akcentēts fons, tomēr pamatnozīme veidojas tulpes formas lazējošās virsmas attēlojumā kā norāde uz ziedlapas trauslo materialitāti. Ar viena ziedkausa stilizāciju Ābele faktiski izkristalizē un reprezentē to, kāda tulpes attēlojuma sastāvdaļa tiek glabāta skatītāja uztverē, – drošticama silueta līdzību ar tulpi. Kompozicionāli tiek akcentēts tuvplāns, uzmanību virzot tieši uz zīmes atpazīstamību. Attēlojuma shēmā tiek izmantots stereotipiskais

stils, kurā attēlojuma stilistiskā līdzība norāda uz tulpes modelējuma līmeni. Ābele izmanto simbolisko atsauci jeb simbolisko zīmi, veidojot gan jaunu interpretāciju, gan formas stilizāciju.

Aija Jurjāne darbā *Bez nosaukuma* (papīrs, akvarelis, krāsainā tinte, 2012, 29,5x42 cm © Ģimenes īpašums) četras sārtas tulpes attēlo izklaidus kā pārredzamu trajektoriju tā, lai starp tām rodas saspēle, turklāt attēlojumā (sk. 3. laika iedalījuma 3.2. attēlu) ērti ir nolasāms katras tulpes galviņas novietojums attiecībā pret gaišo fonu. Jurjānes ieceru skicē radītā konceptuālā struktūra pietuvojas savdabīgai ornamentācijai, kas izriet no formu un laukumu līdzības. Ar krāsainu tinti un akvareli gleznotāja klāj laukumus kā siluetus, uzsverot līniju vilcienus tā, ka tulpju attēlojums iegūst kaligrāfisku izsmalcinātību un virtuozitāti. No vienas puses, caurspīdīgi lazētās ziedlapas ir iekrāsota plakne, bet, no otras puses, tās apjoms veido abstrakciju. Puķu sarkanais tonis ar lapu zaļo krāsu vienlaicīgi gan mijiedarbojas, gan rada telpiskumu. Domājot par to, kā ziedu forma kopumā tiek izmantota sieviešu mākslinieču darbos un kā tā veido nozīmi Jurjānes daiļradē, pieminēšanas vērts ir Rasas Jansones minējums: *Iespējams, ziedi un krāšņums ir nepieciešami kā aizsardzība ciešanām...* [Jansone 2021: 184].

Kristīne Kvitka gleznā *Tulpes naktī uzziēdēja* (audekls, eļļa, 2012, 30x30 cm © Kristīne Kvitka) veido stāstījumu ar precīzi grupētiem objektiem kompozicionālās struktūras ietvarā. Kvadrāta formāta kompozīcijā (sk. 3. laika iedalījuma 3.3. attēlu) viens no ziediem ir izteikti lielāks par citiem, turklāt citi tiek izvietoti tā, lai trīs ziedu formas sniegtos ārpus gleznas formāta. Kvitka veido vizuālā stāsta struktūru ar nodomu, lai izvēlētais attēlojuma leņķis rādītu astoņu ziedu tuvplānus attiecībās ar fonu. Reālistiskā atveides modelī tulpes formas sniedzas pretī gaismai, turklāt atsevišķās tulpēs gleznotas ziedu novecošanās pazīmes. Tās attēlotas ar gaiši dzeltenas, oranžas, sarkanas krāsas ziedlapām, saglabājot precīzu kompozicionālo ritmu. Gleznotāja tulpes attēlo ar dažādu garumu ieslīpi un vertikāli izvietotiem ziedkātiem, veidojot simbolisku atsauci par ziedu tiekšanos uz gaismu diennakts tumšajā periodā. Attēla dziļums tiek radīts ar tonāli gaišu, sudrabaini pelēku zvaigžņotas debess fonu, ar ko autore caur subjektīvās realitātes prizmu atklāj darba metaforisko būtību.

Zanes Lūses darbs *Tulpes* (audekls, eļļa, 2012, 90x140 cm © Zane Lūse) gleznots ar ironiju un liek skatītājam pasmaidīt. Tajā redzama atkārtota dublēšana (*reduplication*), kurā tiek izmantotas secīgo struktūru vienības, kas piecas reizes uzsvērti atkārtoti vienu un to pašu stilizētu tulpes motīvu (sk. 3. laika iedalījuma 3.4. attēlu). Šī konstrukcija – viena otrai blakus esošas vertikālas, taisnas līnijas

2011

3.1. attēls:
Dina Ābele (1969)
Tulpe
(2011)
a., akrils
70x100 cm
© Dina Ābele

2012

3.2. attēls:
Aija Jurjāne (1944–2015)
Bez nosaukuma
(2012)
papīrs, akvarelis, krāsainā tinte
29,5x42 cm
© Ģimenes īpašums

2012

3.3. attēls:
Kristīne Kvitka (1983)
Tulpes
(2012)
k. e.
45x69 cm
© Kristīne Kvitka

2012

3.4. attēls:
Zane Lūse (1975)
Tulpes
(2012)
a. e.
90x140 cm
© Zane Lūse

2015

3.5. attēls:
Linda Freiberga (1977)
Māmiņas diena
(2015)
a.e.
90x90 cm
© Linda Freiberga

ar tulpju galviņām – veido līdzību vienai ar otru, it kā pieļaujot vienu un to pašu semantisko funkciju. Lai uzsvērtu ikoniskā attēlojuma nozīmi, tiek atkārtota viena forma. Līdzās pastāvošo piecu elementu kārtojums veido līniju savstarpējo attiecību ritmu, neskatoties uz to, ka tiek izmantots viens un tas pats tulpes vispārējais attēlojums ar tam raksturīgo stereotipiskumu. Vērts norādīt, ka vertikālās, vienāda izmēra, viena otrai paralēlās līnijas, uzsver grieztas tulpes stiepšanos pretī gaismai. Šīs strukturētās līnijas ir tumšākā vieta gleznā un kārtotas vienā rindā, ar vienādām atstarpēm. Visas šīs līnijas ir strukturētas tulpes kātu versijas. Līnijas pievērš uzmanību tulpes galviņai, rada virzību, norāda, ka objekts ir šabloniski plakans. Kāta galā tulpes galviņa tiek uzsvērtā kā gaišākā vieta darbā, vizuālās valodas leksikonā kā plāknē esoša – plakana, savukārt fonā risināti gleznieciskie uzdevumi ar faktūru, kā arī profesionāli veidota silti vēso toņu tonalitāte.

Ar bieziem, pastoziem krāsu triepieniem veidotās **Lindas Freibergas** tulpes (sk. 3. laika iedalījuma 3.5. attēlu) ir attēlotas mijiedarbē ar fonu, kas gleznots spilgti dzeltenos toņos darbā *Māmiņas diena* (audekls, eļļa, 2015, 90x90 cm © Linda Freiberga). Violetas un rozā tulpes ar zilzaļām lapām un baltā vāze uzgleznotas vēsajā tonalitātē, savukārt fons izceļas ar spilgti dzelteniem, siltiem pasteltoņiem. Profesionāli tiek pielietots krāsu uztveres princips, ka siltās fona krāsas tiek uztvertas kā pretim nākošas, savukārt vēsās krāsas – kā dziļumā paliekošas. Ņemot vērā silti vēsās tonālās attiecības gleznā, tajā nolasāmas trīs zīmes: 1) tulpes vāzē; 2) fons; 3) attiecības jeb saistība starp tiem, jo trešā nozīme rodas silti vēsajās attiecībās. Freiberga glezniecībā prasmīgi izmanto shēmu, kas iegūst savu nozīmi tad, kad aktivizē trešo – savstarpējās attiecības un saistības. Zināms, ka tur, kur ir gaisma, ir arī ēnas, kas vienmēr ir saistītas ar gaismu. Gaisma ietekmē ēnas. Darba *Māmiņas diena* gadījumā gaismas avots ir frontāls, – ēnas krīt uz objektu vietā, kur tulpēm lapas izkārtotas vāzē. Faktiski terīnes formas vāze tiek veidota gan bez krītošas ēnas, gan bez pašēnas. Vienīgās pašēnas vāji nojaušamas tulpju lapu atveidā. Autore pārvalda zināmo vizuālo leksikonu un veido tulpes it kā bezsvara stāvoklī, uzrāda nozīmi ar pārdabisku, – it kā debešķīgu, nerādītu Gaismu (ikonu vizuālajā valodā netiek attēlotas gaismēnas). Šāds telpisku motīvu vadīts kolorīta lietojums pastiprina netveramās gaismas telpu.

Ieva Taranda izmanto atsauci par tulpes ziedlapiņu darba nosaukumā gleznā *Tulpes lapiņa* (audekls, eļļa, 2016, 60x60 cm © Ieva Taranda). Kvadrāta formāta kompozīcijā (sk. 4. laika iedalījuma 4.1. attēlu) Taranda gleznojusi audekla augšā sarkanus tulpju ziedus ar zaļām lapām gaiši zilā kvadrāta formas vāzē uz tumši zila fona, kreisajā sānā ieklāts gaiši rozā vertikāls laukums, un galvenā uzmanība koncentrēta uz vienu nobirušu atsevišķu ziedlapiņu uzstādījuma priekšplānā, līdzās tējas tasītei un vāzei uz gaišas galda virsmas. Krītošās ēnas no tasītes un ziedu vāzes ir visspilgtākās

2016

4.1. attēls:
Ieva Taranda (1976)
Tulpes lapiņa
(2016)
a. e.
60x60 cm
© Ieva Taranda

2016

4.2. attēls:
Laima Bikše (1970)
Mīlestība un puķes
(2016)
a., jaukta tehnika
120x95 cm
© Laima Bikše

2018

4.3. attēls:
Irēna Lūse (1948)
Tulpes
(2018)
60x80 cm
© Irēna Lūse, Galerija Artalea

2018

4.4. attēls:
Frančeska Kirke (1953)
Vanitas
(2018)
a. e.
60x50 cm
© Frančeska Kirke

zilās vietas uz audekla. Gleznotāja brīvi pārvalda krāsu laukumu silti vēso attiecību shēmu, vietām atklājot spilgti sarkano pagleznojumu, kas piešķir gleznojumam telpiskumu. Pētot stilizētu tulpes lapiņu grafisko zīmju izmantojumu, var apgalvot, ka savā uztverē glabājam tūkstošus šo attēlojuma modeļu. Tarandas darbā attēlotās nobirušās lapiņas lietojums kļūst līdzīgs valodai, kas cilvēces apziņā saglabā pastāvošo novītušo ziedu semantiku.

Laima Bikše darbā *Mīlestība un puķes* (audekls, jaukta tehnika, 2016, 120x95 cm © Laima Bikše), iegūstot sev vēlamu tulpes attēlojuma (sk. 4. laika iedalījuma 4.2. attēlu) apjomu, attēlo ziedu vāzi uz oranža fona, – neskaitāmas tulpes galviņas ar pastozu gaiši rozā, dzeltenu, baltu un sarkanu krāsu. Bikše ne vien veido telpisku apjomu ar tulpēm vāzē, bet reizē sintezē attēlojuma līmeņus ar baloža attēlojumu vāzes krītošajā ēnā un ilustratīvu ainavu fonā. Ar smalku kontūrlīniju tiek attēlots tikko manāms nams starp trīs kokiem uz iedomātās ainavas horizonta. Ziedu kāti, lapas, puķu pašēna, vāzes pašēna, krītošā ēna no vāzes un putna figūra mijiedarbojas ar grafisko līniju virsmu un saglabāto pagleznojumu. *Švīkas sašvīko to, kas šķietami sanācis par glītu, kā smalks un intuitīvs impresiju un ekspresiju savijums, saplūstot suverēnai glezniecības valodai ar ikdienišķu tēlu atveidojumiem, kuri vienlaikus gan konkrētīzē, gan neierobežo gleznu atmosfēras emocionālo viļņojumu* [Astahovska 2004: 2]. Gleznotāja, izkopjot sensitīvi niansētus attēlojuma aspektus, pilnībā neaizgleznojojot pagleznojumā redzamo faktūru un zīmējuma līniju, mērķtiecīgi veido pagleznojuma shēmas kā izejas punktu attēla dziļuma, vibrācijas uztverei, kuru nozīme galu galā veido autores izkopto rokkrakstu un autortehniku. Analizējot gleznotās tulpes formas, faktiski atklājas Bikšes shematiskie daudzslāņu elementi kā dzīvajā dabā pastāvošās vibrācijas zīme.

Irēna Lūse darbā *Tulpes* (2018, 60x80 cm © Irēna Lūse, *Galerija Artalea*) strukturē (sk. 4. laika iedalījuma 4.3. attēlu) piecas vienības – rozā laša krāsas, tumši violetas, pelēkas, dzeltenas un baltas tulpes, kas pēc formas un izmēra ir atšķirīgas, tās kārtojot uz gaiši zila fona. Labajā apakšējā audekla malā iegleznots pelēki melns laukums, kas kompozicionāli līdzsvaro izteiksmīgās violetās tulpes formu gleznas kreisajā augšējā pusē. Māksliniece uzsver tulpes formas daudzveidību, balansējot ar izmēru kompozīcijā un krāsu lietojumu. Attēla labajā augšējā pusē uzgleznota īpašas formas maigi rozā laša krāsas tulpe, kas atgādina tulpes ideālu formu. Tulpes zieda ideālā atveida meklējumi ved pie tekstiem, kas datēti 1703. gadā¹ pēc tam, kad Osmaņu impērija paplašināja savu ietekmi un tulpe kļuva par varas simbolu ar tās

¹ Teksti par tulpes izskatu, ideālo formu, faktūru un tonalitāti pieejami Lalezari, S. M. (1703). *Mizanul ezhar. The Habit of Flowers in Ali emiri Efendi Library*, Turkey.

attēlojumiem kara atribūtos, tekstilijās Osmaņu valstī, tādējādi simbolizējot impērijas diženumu. Tas arī ir iemesls, kādēļ tika aprakstīts tulpes veidols pēc to ideālām pazīmēm, definējot tos nosacījumus, kādi atbilst ideālam tulpes zieda izskatam. Lūses gleznas *Tulpes* gadījumā simboliskajai atsaucei izmantoti atšķirīgie tulpes formas atveidi, pievienojot stilizāciju, vienlaicīgi saglabājot acīmredzamu vizuālu līdzību ar tulpes formu. Daudzveidīgās formveides attēlošanas stratēģijas ietvarā autore uzsver tulpes galvas siluetus, fona laukumus, līnijas ar krāstoņu lazēšanas paņēmieniem, kuri katrā jaunā gleznas slānī ir apzināti organizēti un pārdomāti strukturēti.

Frančeska Kirke, rezonējot pasaules mākslas vēstures vizuālo kodu izmaiņas, veido konfrontāciju ar populārās kultūras motīvu no dažādu gadsimtu vizuālajiem kodiem, gleznojot darbu *Vanitas* (audekls, eļļa, 2018, 60x50cm © Frančeska Kirke). Gleznā pievēršas ne vien formai, struktūrai un virsmai, bet piesaista parafrāzi par flāmu vecmeistaru glezniecību, kas savienota ar mūsdienu japāņu subkultūru grafiskajām zīmēm (sk. 4. laika iedalījuma 4.4. attēlu). Vairākkārt reproducēts tēls – smaidošo ziedu motīvi, kas ir replikas no Takaši Murakami darba *Flower (superflat)* (krāsu ofseta litogrāfija, 2004, 49.7x49.7 cm) un četras subkultūru grafiskās zīmes no darba *Acīm patīk superplakans (Eye Love Superflat¹ (Black))*, 2003 © Takashi Murakami / Kaikai Kiki Co., Ltd. All Rights Reserved). Kirke satīriski veido jaunu vanitas parodiju. Zināms, ka Japānā Murakami iedibinātās mākslas kustībai raksturīgi *anime* elementi, koša krāsu palete un *kawaii*² (latv. val. *jauks*; angļu val. *cute*) estētika, kas ir populāra animācijā, videospēlēs, grafiti mākslā, reklāmā, modē, un tajā tiek attēlotas jaukas lietas, kas piesaista uzmanību, rosina pozitīvas emocijas, liek pasmaidīt. Atklājot Kirkes tēlus, faktūras, detaļas, tās satur parafrāzi par gleznošanu kā interpretācijas procesu, kurā jēgpilni tiek aktualizēta un tagadniskota³ vanitas tēma ar Flāmu vecmeistaru glezniecību un uzslāņotas laikmetu raksturojošas grafiskās zīmes. Gleznotāja veido ainu ar divu vizuālu vēstījumu sajaukumu, tādējādi uzsākot jaunu naratīvu.

Ilgvars Zalāns, pārvaldot laikmetam raksturīgo glezniecības valodu, izmanto pastozas faktūras darba *Tulpes* (audekls, eļļa, 2020, 120x100 cm © Ilgvars Zalāns) struktūrā. Audekla augšējo daļu (sk. 5. laika iedalījuma 5.1. attēlu) aizņem septiņi

¹ Takaši Murakami (*Takashi Murakami*), aprakstot savu un citu viņa ietekmēto japāņu mākslinieku stilu, radījis terminu *superplakans (superflat)*, kas iekļauj satīriskas, psihedēliskas japāņu mākslas tradīcijas estētiskās īpašības, ar ko faktiski japāņi atbild uz popārtu.

² Japāņu vārds, kas atvasināts no sena vārda *kawa-hayu-shi*, kas burtiski nozīmē sejas (*kawa*) pietvīkums (*hayu-shi*). Ar to parasti raksturo jauko sajūtu, ko izraisa dzīvnieku mazuļi un zīdaiņi.

³ Aleide Asmane (*Aleida Assmann*) uzsver: “*Tagadniskošana*” nozīmē [aktualizēšanu] *tagadnē un tagadnē.*” *Atceršanās ir pagātnes tagadniskošana (Vergegenwärtigung)*. Asmane, A. (2018). *Jaunais īgnums par memoriālo kultūru: Iejaukšanās*. Rīga: Zinātne, 206. lpp.

2020

5.1. attēls:
Ilgvars Zalāns (1957)
Tulpes
(2020)
a. e.
120x100 cm
© Ilgvars Zalāns

2020

5.2. attēls:
Ildze Ose (1987)
Parrot Negrita
(2020)
a. e., akrils
80x120 cm
© Ildze Ose

2020

5.3. attēls:
Kristīne Luīze Avotiņa
(1983)
(2020)
a. e.
© Kristīne Luīze Avotiņa

2021

5.4. attēls:
Karinē Paronjanca (1982)
Cikls I
(2021)
autortehnika
diametrs 80 cm
© Karinē Paronjanca

lieli balti, rozā, sarkani, bordo krāsas tulpes ziedi, kas piespiedušies viens pie otra, veido kopēju laukumu pret tonāli bagāto pelēko fonu. Zem ziediem gleznotas tiek tumšas zilzaļas lapas un tirkīzam raksturīgā zilā tonī ievilkti ziedkāti. Gleznotājs brīvi pārvalda krāsu vizuālo leksikonu, tonalitāti un kompozīciju, vietām izskrāpējot audeklu līdz pagleznojuma slānim, citviet ziedlapās uzklājot biezu sarkanās krāsas kārtu, kas piešķir gleznojumam dinamiku, telpiskumu un viegluma sajūtu. Pakāpeniski atmetot visu lieko, parādot faktūras detaļas, Zalāns izvērš gleznojuma tektoniku, izmantojot izkoptu triepiena tehniku. Mākslinieks izmanto tādas vizuālās struktūras līmeņus kā lazējums slāņos, dinamisks triepiens un pastveida krāsas kārtā.

Ildze Ose veido puķu mēroga transformācijas un regulāri glezno izplaukušu tulpju detalizētus tuvplānus. Mākslinieces parādītā funkcionālā dizaina un grafiskā dizaina pieeja ļauj dzīvos ziedus ieraudzīt plakātiskus un elegantus. Gleznas *Parrot Negrita* (audekls, eļļa, akrils, 2020, 80x120cm © Ildze Ose) struktūras vēstījumam tiek izmantoti divi zaļi tulpju kāti, divas tumšāki zaļas lapas un trīs rozā krāsas ziedu tuvplāni (sk. 5. laika iedalījuma 5.2. attēlu). Ose, subjektīvi interpretējot uzplaukušos ziedus, izmanto šķirnei *Parrot Negrita* raksturīgajās krokotās ziedlapas, kurās hiperreāli atklāj objekta struktūru un vieliskumu. Viņa pielieto fotoattēla estētiku tā, lai izceltu objekta materialitāti uz pelēkā lokālkrāsas fona. Gleznojumā nav nejaušību, turklāt fona laukums šķiet tikpat nozīmīgs kā pats objekts, radot savstarpēju ritmu un tonālo attiecību saspēli.

Viens no **Kristīnes Luīzes Avotiņas** gleznu (2020 © Kristīne Luīze Avotiņa) struktūras pamatprincipiem ir objektu izkārtojums, izmērs, kolorīts un to vieliskais atveidošanas paņēmiens. Māksliniece grupē ziedu formas (sk. 5. laika iedalījuma 5.3. attēlu) audekla centrā un pievērš uzmanību pamatkrāsu izmantojumam, kurā trīs baltie porcelāna trauki ar krāsainajiem ziediem un dzeltenajiem citroniem kontrastē ar sarkano galdu un piesātināto viendabīgo kobaltzilo fonu. Autore pievieno papildu dekoratīvātāti ar pamatkrāsu (sarkans, zels, dzeltens) lietojumu: uz pusapaļā sarkanā galda virsmas tiek izcelti dzeltenie citroni un uz zilā fona izkārtoti raibie tulpju, anemoņu ziedi. Balstoties savā izkoptajā tonālo krāsu pielietojuma pieredzē un sekojot konkrētā darba ieceres motivācijai, gleznotāja piešķir tulpes formai dekoratīvu nosacītību, ko augšējās audekla stūros pastiprina citrona koka zari. Avotiņa izceļ objektu krāsu, grupējot priekšmetus atbilstoši to apveidiem tā, lai pilnīgāk kāpinātu objektu estētisko funkciju.

Karinē Paronjanca veido formu un parādību metamorfozes darbā *Cikls I* (autortehnika, 2021, diametrs 80 cm © Karinē Paronjanca) un izvirza individuālus optiskos attēla uztveršanas nosacījumus. Gleznotāja apraksta savus uzdevumus:

Pretstatu spēle, kurā apzināti un mērķtiecīgi izmantotas kontrastējošas mākslinieciskās metodes: aukstais – siltais, ēna – gaisma, faktūra – gluda audekla virsma, skaidra, dzidra krāsa – blāvi pelēks fons, pastozs triepiens – caurspīdīgs lazējums, detaļas un ilustratīvuums – monumentālas un stilizētas formas [Paronjanca 2021]. Attēlotās tulpes un tās lapas tuvplāns (sk. 5. laika iedalījuma 5.4. attēlu) organiski pakļauts apļa formai kā segments, kas pārklājas ar ģeometrisku līniju slāni, kurā tiek sapludinātas minēto attēlojumu robežas. Audekla apļa forma simbolizē gan dabas likumus, gan Sauli kā dzīvības un enerģijas avotu. Paronjanca apvieno daudzslāņu struktūras ar konstruktīvām līnijām, glezno kristālisko režģi un zieda atveidu tā, ka tiek veidots uztveres varbūtības virslānis, – māksliniecei būtiska un zīmīga komponente. Reālistiski gleznoto sārtu tulpes ziedu un zaļo lapu gleznā *Cikls I* var interpretēt, gan koncentrējot skatienu uz segmentu ar centrētu ģeometrisku karkasu, gan saskatot uz zilā fona kreisajā pusē izkaisītās pērles, kas atgādina zvaigņotas debesis. Paronjancas attēla struktūra mijiedarbojas ar individuālo vizuālā stāstījuma struktūru un konceptuāli atveido *Jiņ* un *jan*¹ simbolikas attēlojuma principus.

Kopsavilkums

Sniegtais pārskats par no 2011. līdz 2021. gadam radītajiem mākslas darbiem ar tulpes motīvu klusās dabas žanrā uzrāda tulpes attēlojuma kompozicionālās iezīmes un nozīmju veidojošo aspektu mijiedarbi, veicina sapratni par tulpes attēlojuma likumsakarībām. Kaut latviešu mākslā gan tiek eksperimentēts ar mērķi notvert uz audekla puķu mainīgo formu un krāsainību, tomēr joprojām tajā raksturīgi reālistiski ziedu gleznojumi, tiesa vairs netiek izmantotas vecmeistariem raksturīgās drapērijas, drīzāk ziedu formas iegulstas pret fonu. Atspoguļojot laikmeta domāšanas īpatnības, tiek radītas jaunas klusās dabas telpas, izraujot žanru no statiskas eksponātu attēlošanas.

Kopumā vērojama attālināšanās no tiešajiem tulpes paraugiem. Tas, ko varam secināt, ir izsakāms šādos postulātos: pirmkārt, laika gaitā mainījusies latviešu klusās dabas telpas izjūta, otrkārt, radīti individualizēti tiešās realitātes paradoksi, treškārt, ieraugāmi top laikmetīgi kultūras procesu nospiedumi, kā arī tiek dekonstruētas klusās dabas attēlojuma klišejas.

Kā izzinātus Latvijas kultūrā pārmantojamos vizuālos kodus īsumā var summēt pieņēmumos: 1) tulpes forma stilizēta kā grafiska zīme un uzslāņota ar japāņu mākslinieka veidotām grafiskām zīmēm; 2) attēlojumos izmantota dublēšana un atkārtošana; 3) kombinēta objekta forma ar fonu, tādējādi veidojot jaunu estētiku.

¹ *Jiņ* un *jan* (ķīniešu val. *yīnyáng*) – senie aktivitātes un pasivitātes principi Ķīnas tautas filozofiskajā tradīcijā daoistiskajā domāšanā. *Jiņ* apzīmē pasīvo un sievišķo (Zeme), *Jan* apzīmē aktīvo un vīrišķo enerģiju (Debesis).

Minēto radošo procesu izvērtēšana ļāvusi saskatīt vispusīgas savstarpējās sakarības, jo gan mākslas darbu konteksts, gan to vizualitāte ir viens no instrumentiem sabiedrības attīstībai un mūsdienu identitātes izpratnei.

Izmantotie avoti

- Asmane, A. (2018). *Jaunais īgnums par memoriālo kultūru: Iejaukšanās*. Rīga: Zinātne.
- Bell, A. (2021). *Still Life: Contemporary Painters*. New York: Thames & Hudson Inc.
- Bikše, Astahovska, & Astahovska, Ieva. (2004). *Laima Bikše* [katalogs, teksta aut. Ieva Astahovska]. Rīga: Graffiti.
- Ebert-Schifferer, S. (1999). *Still life: A History by Sybille Ebert-Schifferer; transl. from the German by Russell Stockman*. New York: Harry N. Abrams.
- Ekserdjian, D. (2018). *Still Life before Still Life*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Fisher, C. (2007). *The Medieval Flower Book*. London: British Library.
- Fisher, C., & British Library (2013). *The Golden Age of Flowers: Botanical Illustration in the Age of Discovery, 1600–1800*. London: British Library.
- Garibaldi, C. et al. (2003). *Flower Power: The Meaning of Flowers in Art*. In: A. Pavord, A. Moore, C. Garibaldi (eds.). London: Philip Wilson.
- Ģēģere, I. et al. (2017). *Jānis Ferdinands Tīdemanis* (Latvijas mākslas klasika). Rīga: Neputns.
- Jackendoff, R. (1990). *Semantic Structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jurjāne, A. et al. (2021). *Jaunības avots*. Rīga: Neputns.
- Kļaviņš, E. et al. (2014). *Latvijas mākslas vēsture*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts: Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds.
- Knāviņa, V. (2015). *Voldemārs Irbe*. (Latvijas mākslas klasika). Rīga: Neputns.
- Lalezari, S. M. (1703). *Mizanu'l ezhar. The Habit of Flowers*. Istanbul: Library Ali emiri Efendi.
- Lamberga, D. (2014). *Rūdolfs Pērle*. (Latvijas mākslas klasika). Rīga: Neputns.
- Paronjanca, K. (2021). Izstāde *Bio sistēmas* Jūrmalas pilsētas muzejā, Latvijā, 06.01.2021.–04.07.2021. Pieejams: https://arterritory.com/lv/vizuala_maksla/aktuali/25629-kas_sonedel_notiek_riga_un_latvija/ (skatīts 14.08.2022.)
- Pavord, A. (2000). The Tulip: The Flower that Has Made Men Mad. *Smithsonian*, Vol. 30 (12), 141–147.

- Pavord, A. (2020). *Flower, Exploring the World in Bloom*. London: Phaidon.
- Siliņš, J., & Hartmanis, N. (1988). *Latvijas māksla, 1915–1940*. Stokholma: Daugava.
- Švītiņš, G. (1995). *Ludolfs Liberts*. (Mazā mākslas enciklopēdija. Mākslinieki un darbi 11). Rīga: Latvijas enciklopēdija.